

Historiaren batasun-aria

MONTOYA'K

Laster Pio M. Montoyak "Intervención del Clero Vasco en las contiendas civiles (1820-1823)" ize-na emanik, liburu interesgarri bat argitarako du. Onerako edo txarrerako, apaizek, gerrate hortan, izan zuten parte-hartzea aztertu eta epaitu nahi du egileak.

Guk, liburu honen aurreneko kapitulotik zati batzuk aukeratu ditugu zenbaki hontarako. Montoya jaunak erakutsi nahi du, esandako asmoaz gain, karlistaldiko eta aurreko eta atzeko problematika, bat bera dela: gehienik ere, gizarte-moldea zerbait aldatzen da, baina izpiritua, ez; gonbarazio eginaz: sinfonia baten, doinuaren estruktura gorderik ere, bariazioak egin oi dira, ezta? Bada, balatsu hemen ere, doinu-aldaketa iduri du gerrate-sail honek, ez besterik.

Montoyak diona; Lehen Karlistada ezagutu nahi bada, lehenagoko aroa, 1820-1823, ere ezagutu beharra dago: urak iturburutik har ditzagun. Horregatik hain zuzen argitaratzen ditugu Montoya jaunaren liburuko atal hauek, historiaren batasun-ari hori erakusteko eta Euskal Herriaren hazia garbiago ikusteko ere.

Zuzendaritza

XIXgn. MENDEA

Marcelino Menéndez y Pelayo Jaunak, XIXgn. mendea historiatzean, zera idazten du: «Herri guzien kondairan ba dira gizakiengan bezain heretsiki patologikoak izenda ditezken garai edo bolarak». (Hist. Hete. VII t. 12 horr., arg. 1932).

Herri espainolaren gaixo edo egoera patologiko honen aztarna eta susmo hau, ezkerreko ta eskubiko intelektualek berdin egiztaten dute. Ortega Gasseten gardiz, Españaiko XIXgn. mendea da «gure etsairik nagusi eta premiazkoena» «mende trixtea, mingotsa eta erakaitza» «huspeko moral-giroa» «gorrotoak, odolak eta bildurrak, trilogi honek menderaturiko gizaldia» «girotutako larritasuna». Salvador Madariagarentzat «aldi asaldaria, nahasia, batere sentidurik gabekoa» da. Balmesentzat: «lehengo gaiztakeria guzien arkigunea, eta oraingoak gaineraturik, desordenu erreboluziozalea, gobernakeria, pandillaje-gogoa, azplakeria, ilunbe eta mixeri-gogoa... beti gehiegikeria batetik bestera, anarki batetik militarakeriara, militarakeriatik anarkira, ahor gure kondaira 1833-ez gero».

Irudia, ikusten danez, patologikoa da. Mintzaera honek (eta ezkerreko ta eskubiko gizon seinalatuek bategiten dute hontan) sendimen eta sineste bat sorrarazten du bihotzean, alegia Lurralde honek gaixotasun larri bat sufritzen duela, eta delirio edo erokeri-izakera dela hain zuzen, Dn. Quijotek sufritu zuenaren antzekoa. Horixe esan bide du behintzat Menéndez y Pelayo jaunak.

«Dn. Quijoteren egunak atzera jaio zirala ematen zuen, egia bihurturik, sobrare poesi gutxiagorekin, nobelagilla famatu haren asmamenak» (Ibid 121 horr.). Antonio Vallejo Nágera sikiatra iaunak bere «Literatura y psiquiatría» liburuan, eta «la historia clínica de Alonso Quijano» aztertzen duelarik, hau idazten du: «Paranoiaren ezaugarriak nabarmene-na, zoraldi iraukorra, egokia eta bere baitan logikoa da, alegia, deliriozko ideiak ez daudela batabestearen aurka, eta horregatixe paranoiko batengan dena litzakeala zentzuzkoa eta bidezkoa, **baldin idela hoiak premisa faltsuetan oinharriturik ez baleude.**

Sistematizatutako zoraldi hau bai, baina beste hauek ere paranoiaren zantzuak dira: a) deliriozko idela hoiak dagoen oro sinesteko sinestekortasuna; b) nola delirioak hala gogoa; d) moral-sendimenduen iraupena, baina delirio-gaien ondorengo, eta e) nola delirioak hala jokatera». - (44 horr.).

Cadizko Konstituzio-aldakuntzak dirala-ta España zatiturik dagoen bi alderdietan nabaritzen dira ezaugarri berberak.

Alderdi biak, beren idelekin logikoak dira, zaldun ibiltari eta herri-gudu-asmatzaille hauen eginkizunetan ikusiko dugunez. Delirioarekin zer-ikus handia duen bihotz-egoera batek irauten du haien baitan; eta erabateko sinestekortasun batek ere bai beren deliriozko idela hoiak dagoen edozer sinesteko.

«Aitez puzturik buruak, eta bihotzak suminez»... (Hete esp) España-ko XIXgn. mendearen historia trakets eta zoritxarreko hori osatzen duen mugagabeko egite ta desegite, anarki ta diktadura miesa hau hasi zuten». (Hist. Hete. ib. 90 horr.).

Guk Euskaldun Apaizen jokaera ikusi nahi genuke gerturik anai-guduetarik lehenengo hortan (1820-1823), «período rieguista o constitucionalista» delako hortan, alegia.

«gerra zibil izua, atsedetik eta errukirik gabekoa, eta buruzagi erreboluziozaleak, hilketak, ondamendiak, lapurretak ta astakeriak egiten alkarren lehian zebilzkiala ematen zuen» (Hist. Hete. VII, t. 115 horr.).

Pentsatzen dugu interesgarria dela azterketa hau, oraindik itxi gabe dagoela uste baidugu paranoia-garai hori. Herriek, pertsonak bezela, beren lehengo patologikoak, heuren akatsen antzera, ezagutu behar dituzte, berriz hoietan erortzetik gorde ahal ditezen.»

«ENTRE BASTIDORES OFICIALES»

Enbajadoreen eta gobernuen ordezkoen edo bazkunde ofizialen ixilpeko izkribuak dira iturririk garbienak, hoiak dira egiaren urak benekotasun ta argitasun handienarekin azaltzen diran tokiak.

Gure gaia gainezkatzen duen arren, beharrezkoa derizkiogu lehen atal honi. Eta aldi ilun honen terrenoa eta giro psikologikoa hobeto eza-gutzeko, Madriden zegoen Gipuzkoa Probintziko ordezkooak, Joakin M. Ferrer jaunak, alegia, Diputadu Nagusi zen Jose M. Zabalarri eginkako idazkiak ezagutarazi behar ditugu.

Epailaren 20-an idazten du:

«Konstituzioa jeneralki onhartua da eta gogo beroz goraldua eta hain ziurki gehienen borondatea azaldu denez gero, **Herri hortan gertu diten** edozein sai alperrikakoa litzake, batez ere ordezkoen bidez eratzera eta ospatzera lagundu zuen-eta.

Hala ta quztiz ere, onhartzeko bi ohar egin behar nituzkeala uste dut: lehena, baldin edozein garaitan eta edozein gertakizunez, aurrez ikusia ala ez gertaera hori, deuseztu egingo balitz Konstituzioa, momentu hartatixe kontsideratu behar litzakeala Probintzi hau bere **jatorrizko askatasunean**, gaur duen bere oraingo Gobernu-erakin, eta bere jatorrizko Legeekin jarraitu behar lukeala.»

Eraskin baten, eta «reservada» dakarrelarik, zera idazten dio Diputadu Nagusiari Ferrer jaunak:

«Gaitezen begiratuago eta ez beroegiak... esaten didazu 13-ko zure txartel izkutuan, eta nik errepikatzen dizudan bera da, are gehiago bidez okertuxea Ikusten zaitudalako. Inork esan dezaidan beharrik ez dut egoera berri hau, gaintzeko Probintzi guztientzako, **guretzako baino**, hobeagoa dela ikusteko, gure Fuerdoak gozaten utzi dezaiguten kontu eginaz. Sobera da sufritu ditugun erasoketak zuri zerrendan ipini-beharrareta eta gure iraun-ezina ere, baldin, aurrerantzean pentsatzekoa zanez, Gabinetek eraso hoiel aurrerapidea ematen bazien. Zorionezko mila suerteek eutsi dute, sorginkeria bidez iduriz, gure hil-zorizko askatasuna, kapritxoak ez beste mugarik ezagutzen ez zuen aginte mugagabekoa ta gogor baten erasorik gaiztoenen artean. Ia gure Indarrez gain zegoen diru-sakrifizio bat naiko izan zan beste urteetako «kinta»-ri amor emateko, baina hauzia nola zutik geratu zan, hilabete gutxi barru pausu norren ezdeuserkia ezagutuko genuen; nere iritziz, oker emandako eta okerragoa amaitutako pausua.

Gertutik ikuitzen ditut nik gauzak eta balioz neurtzen ba dakit, eta beste edozeinen ainako abertzetasunarekin, gertakizun hau dela-ta poztu egin naiz, eta argi onez ikusirik, zu ere konturatu behar zinake, eskuetara etorri zaigun zori hau zinezkoa eta benetakoa izan dela, alegia, Españako gaintzeko herriek pasatu dituzten bidegabekeriak, atsekabeak eta estualdiak pasatu gabe.

Baina esandakorik ez dela zuretzat baliogarri kontu eginik ere, behin nazioaren erabaki jenerala martxan dagoanez gero (erabaki aldakaitza, ene ustez), ez ote litzake zentzugabekoago aurka egitea?

Sinesturik nago luzaro herriaren laguntza, hots, Korporazio handiarena, konserbatzea nekeza dela, eta hauei, gainera, ezin dezaieke beti egia esan, zigorrik gabe, gizon leialak. Arrisku hontan sarturik ere, gure Kongresoaren aurrean nere mihinez (egia) esango nuke, prebistio laburreko zenbait gizonen inprudentiaren kalte-zorian Herria utzi aurretik.

Zorionez amaitu dut nere Egitekoa, neu ere atseginez nago, eta nola lasai bizitzea besterik ez dudan nahi, eta ez besterik irrikatzen mundu hontan, zapaldu ez nazan Gobernu baten mendean (eta behin baino gehiagotan nere Herriaren eskubideak aldeztarren doi-doi ez naiz zapaldu izan gero!), horregatik pozik erretiratsen naiz bizitza pribatuaz gozatzera eta zezanak urrutiagotik ikustera».

Euskeraz: J. M. Torrealdyk